BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI “TABİİY FANLAR” DARSLARIDA TANQIDIY FIKRLASHGA O‘RGATISH USULLARI

Xalilova Gulhayo Samidillayevna
Qashqadaryo viloyati Qamashi tumani
MMTBga qarashli 3-maktab boshlang‘ich
ta’lim o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23118642

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining “Tabiiy fanlar” darslarida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish usullari yoritilgan. Dars jarayonida muammoli savollar, kuzatish, tajriba, taqqoslash va interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, tabiiy fanlar, tanqidiy fikrlash, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyat, kuzatish, tahlil, xulosa, interfaol metodlar.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim jarayonining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchiga faqat tayyor bilimlarni berish emas, balki uni mustaqil fikrlash, o‘z fikrini asoslash, muammoni tahlil qilish va to‘g‘ri xulosa chiqarishga o‘rgatishdan iborat. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda shakllangan fikrlash ko‘nikmalari bolaning keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati uchun muhim poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

“Tabiiy fanlar” darslari tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Chunki tabiatdagi hodisalar o‘quvchini kuzatishga, savol berishga, taxmin qilishga va o‘z taxminini tekshirishga undaydi. Masalan, “Nima uchun yomg‘ir yog‘adi?”, “Nima sababdan o‘simlikka quyosh nuri kerak?”, “Agar suv bo‘lmasa, tabiatda qanday o‘zgarishlar yuz beradi?” kabi savollar o‘quvchilarni tayyor javobni yodlashdan ko‘ra, fikrlashga undaydi.

Tanqidiy fikrlash tushunchasi va uning ahamiyati

Tanqidiy fikrlash — bu o‘quvchining ma’lumotni shunchaki qabul qilishi emas, balki uni tahlil qilishi, taqqoslashi, savol berishi, dalillarni baholashi va asoslangan xulosaga kelishidir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayoni ularning yosh xususiyatlariga mos, sodda va qiziqarli topshiriqlar orqali tashkil etilishi lozim.

Tabiiy fanlar darsida o‘qituvchi “Bu nima?” degan savol bilan cheklanib qolmasdan, “Nima uchun?”, “Qanday qilib?”, “Agar shunday bo‘lsa-chi?”, “Buni qanday isbotlash mumkin?” kabi savollarni berishi maqsadga muvofiq.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi samarali usullar

1. “Aqliy hujum” metodi. “O‘simliklarning o‘sishi uchun nimalar kerak?” kabi savollar orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin bildiradilar.

2. “Klaster” metodi. Mavzu bo‘yicha mavjud bilimlarni tizimlashtirish va ular o‘rtasidagi bog‘lanishlarni ko‘rishga yordam beradi.

3. “Nima uchun?” metodi. O‘quvchilar sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va fikrlarini izohlashga o‘rganadilar.

4. Muammoli vaziyat yaratish. O‘quvchilarga taxmin qilish, kuzatish va tajriba orqali o‘z fikrini tekshirish imkonini beradi.

5. Taqqoslash usuli. Tabiiy obyekt va hodisalarning o‘xshash hamda farqli tomonlarini aniqlash orqali tahliliy fikrlash rivojlantiriladi.

6. Kuzatish va tajriba usuli. Amaliy faoliyat orqali o‘quvchilar bilimni bevosita kuzatish va tajriba asosida egallaydilar.

O‘qituvchining roli

Tanqidiy fikrlashga asoslangan darsda o‘qituvchi faqat ma’lumot beruvchi emas, balki o‘quvchini izlanishga yo‘naltiruvchi tashkilotchi sifatida faoliyat yuritadi. O‘qituvchi har bir o‘quvchining fikrini tinglashi, savollar berishi, turli fikrlarni taqqoslashga imkon yaratishi va dalillarga asoslangan javoblarni rag‘batlantirishi kerak.

Bunda “Nega bunday deb o‘ylaysan?”, “Fikringni qanday isbotlaysan?”, “Boshqa qanday fikr bo‘lishi mumkin?” kabi savollardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Xulosa

“Tabiiy fanlar” darslari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. Muammoli savollar, kuzatish, tajriba, taqqoslash va interfaol metodlardan maqsadli foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va izlanish faoliyatini kuchaytiradi.

Tanqidiy fikrlashga o‘rgatilgan o‘quvchi o‘z fikrini asoslash, dalil keltirish, turli fikrlarni tahlil qilish va hayotiy vaziyatlarda xulosa chiqarishni o‘rganadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha va maktab ta’limi sohasiga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar.
2. Boshlang‘ich sinflar uchun “Tabiiy fanlar” darsliklari.
3. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent.
4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent.